

שנתון המשפט העברי

של המכון לחקר המשפט העברי
האוניברסיטה העברית בירושלים

כרך כט

בעריכת
חנינה בן-מנחם גרעון ליבזון בנימין פורת

ירושלים, תשע"ו-תשע"ח

האוניברסיטה העברית בירושלים
הפקולטה למשפטים
המכון לחקר המשפט העברי
פרסום מס' 42

המערכת:
חנינה בן-מנחם, גדעון ליבזון, ברכיהו ליפשיץ,
בנימין פורת, דוד פלאטו, אליאב שוחטמן

ISBN 978-965-7179-32-1

©

כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל תשע"ח-2018

עריכה לשונית: שרה המר
עימוד: אירית נחום 02-6763068
דפוס והפקה: דפוסית, דפוס והוצאה לאור בע"מ 02-6535107

תוכן העניינים

- דוד ארנובסקי וגדעון ספיר
הלכה והשקפת עולם בעמדות פוסקים בעניין השבת הציבורית
בישראל
1
- נעם זהר
זכויות הפרט והמיעוט במסורת ההלכתית: מורשתו של רבנו תם
מיכל טיקוצ'ינסקי
שאלה למדנית ומשמעותה ההגותית: בין דאורייתא לדרבנן
במשנתו של ה'מנחת חינוך'
93
- רונית עיר-שי
לכירור עמדת הרב וולדנברג בעניין ניתוחים לשינוי מין:
עיון בפסיקה האורתודוקסית והקונסרבטיבית בעקבות תשובותיו
123
- פנחס רוט
מעשה בהלשנה כנקמה: קריאה חדשה בתשובת ר"י הזקן
לר' אשר מלוניל
153
- חגי שלזינגר
דין הבא במחלת במשנתם של תנאים: בין הגנה עצמית
לענישה
181
- ביקורות ספרים**
- יפעת מוניקנרם
Christine Hayes, *What's Divine about Divine Law?*
Early Perspectives, Princeton University Press, 2015
235
- יאיר פורסטנברג
דיני ירושה בהקשרם היווני-רומי
Jonathan S. Milgram, *From Mesopotamia to the Mishnah:*
Tannaitic Inheritance Law in its Legal and Social Contexts,
Tübingen 2016
245

כתבי יד של המאמרים יש לשלוח מודפסים במעבד תמלילים לכתובת:
מערכת שנתון המשפט העברי, המכון למחקר המשפט העברי,
הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית, הר-הצופים, ירושלים 91905,
jewishlaw@savion.huji.ac.il

שמות המשתתפים בכרך זה

הרב דוד ארונובסקי, יד הרב הרצוג

פרופ' נעם זהר, המחלקה לפילוסופיה, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר מיכל טיקוצ'ינסקי, מכללת הרצוג

ד"ר יפעת מוניקנדס, הפקולטה למשפטים והחוג להסטוריה של עם ישראל,
אוניברסיטת תל-אביב

פרופ' גדעון ספיר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר רונית עיר-שי, התכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן

ד"ר יאיר פורסטנברג, החוג לתלמוד והלכה, האוניברסיטה העברית בירושלים

ד"ר פנחס רוט, המחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן

חגי שלזינגר, עוזר משפטי בכימה"ש העליון; תלמיד לתואר שלישי, הפקולטה
למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים

הקדמה

אנו שמחים להגיש לחוקרי המשפט העברי את כרך כט של שנתון המשפט העברי, המוקדש לזכרו של פרופסור שמואל שילה ז"ל, אשר שימש ראש המכון לחקר המשפט העברי ומעורכי השנתון.

בכרך זה כונסו שישה מאמרים המוקדשים לקשת רחבה של נושאים מתחומי המשפט הפרטי, הפלילי, הציבורי, המעמד האישי ותולדות המחשבה הלמדנית, וכן שתי ביקורות ספרים שפורסמו לאחרונה בתחום המשפט העברי.

בשנת תשע"ח זכה המכון לחקר המשפט העברי בפרס כץ על תרומתו ליישום ההלכה בחיים המודרניים, ואנו מודים לוועדת הפרס על כך. פועלו של המכון בא לידי ביטוי, בין השאר, בעשרות כרכי השנתון שפורסמו במהלך השנים, הכוללים מתרומתם של מיטב חוקרי המשפט העברי לדורותיהם. הכרך הנוכחי מצטרף לאוצר משפטי-תרבותי זה.

שמואל שילה

כ"ג תשרי תרצ"ז – ז' ניסן תשע"ו
(9 באוקטובר 1936 – 15 באפריל 2016)

כרך זה של שנתון המשפט העברי מוקדש לזכרו של פרופ' שמואל שילה ז"ל שנפטר לפני כשנתיים (ז' בניסן תשע"ו, 15 באפריל 2016). פרופ' שילה עמד בראש המכון לחקר המשפט העברי והיה מעורכי של השנתון במשך שנים אחדות ואין דבר ראוי יותר מאשר להקדיש את הכרך הנוכחי לזכרו.

משבחר ללמוד משפטים באוניברסיטה העברית, הרקע הרבני שרכש בישיבה אוניברסיטה בניו יורק ובישיבת מרכז הרב (הוסמך לרבנות על ידי הרב הרצוג זצ"ל) הכשיר אותו להתמקד בחקר המשפט העברי, זאת מתוך שאיפה לתרום להחייאת המשפט העברי במשפט המדינה. הוא השתלב במכון לחקר המשפט העברי בראשות פרופ' מנחם אלון ז"ל ושימש מרצה למשפט עברי בפקולטה למשפטים קרוב לארבעה עשורים. פרופ' שילה הפך להיות אחד מְדַבְּרֵי הַבּוֹלְטִים של שיטת המשפט העברי ותורתו הפכה אומנותו.

שורשיו הנטועים בבית המדרש ובאקדמיה הניבו פירות מחקרניים ענפים. גולת הכותרת של מחקריו הייתה ספרו פורץ הדרך 'דינא דמלכותא דינא', שהתמקד ביחסם של חכמי ההלכה לדין הזר מתקופת התלמוד, במרוצת ימי הביניים ועד לעת החדשה, נושא שהעסיק את חכמי ההלכה בכל קהילות ישראל לאורך הדורות כולם. הוא השכיל במחקרו לצייר ביד אומן תמונה שלמה ומפורטת של מעמד דין המלכות הזר מנקודת מבטה של ההלכה היהודית. בעקבותיו פרסם מאמרים נוספים שהאירו את התחום מכל צדדיו. פרופ' שילה הוסיף ופרסם שלל מחקרים מגוונים בנושאי ליבה של המשפט העברי: קניין, שליחות, משפחה, דין, מוסר ויושר, הלכה והיסטוריה. עמדותיו בשאלות דת ומדינה, השיפוט בבתי הדין הרבניים ויישום המשפט העברי במדינת ישראל זכו אף הן לכתובה ענפה. מבחר ממאמריו כונסו באסופה 'דין מוסר ויושר במשפט העברי' לרגל מלאת לו שבעים שנה, אשר יצאה לאור על ידי המכון לחקר המשפט העברי, הפקולטה למשפטים ומשפחת שילה (תשס"ז).

משאלתו הראשונית לתרום להחייאת המשפט העברי במשפט המדינה ולעצב דרכו את פני החברה נחלה אכזבה שליוותה אותו שנים רבות, אכזבה שנתן לה ביטוי גם בכתובים. היא הביאה אותו בעשורים האחרונים של חייו לידי החלטה לחדול מחקר המשפט העברי ולהתמקד בשיטת המשפט הישראלי, בדגש על חקר חוק הירושה. מחקר זה הניב שלושה כרכים עבי כרס שהינם בבחינת האורים ותומים לשופטים ולעורכי דין העוסקים בדיני ירושה.

שמואל שחה בים התלמוד והפוסקים, שבילי הספרות הרבנית ומקורות ההלכה היו נהירים לו כשבילי ירושלים, הוא הכיר את כל סוגותיה ורבדיה שמהם דלה מלוא חופניו והילך בשדותיה בביטחון רב. מחקריו היו מבוססים ומתועדים היטב.

המעייין בכתביו יעמוד על שלוש תכונות עיקריות שליוו את מחקריו וגם את אורחות חייו שכרוכים זה בזה: חיפוש אחר האמת, אומץ לב ואמונה תמימה. הוא היה דובר מישרים ואמת לא רק בלבבו אלא גם במחקרו. כל אישיותו חותמה אמת. כשחשב שהגיע לחקר האמת ולאמיתה של תורה לא נשא פנים ולא חת מפני איש ולעיתים לא היסס להשמיע באומץ לב דברי ביקורת גם על גדולים בעלי שם. שמואל היה בעל אמונה תמימה וענווה צרופה. כך נהג גם בענייני אידיאולוגיה וערכים: עלייתו ארצה מארצות הברית בגיל צעיר, המעבר מבית המדרש לאקדמיה, המעבר ממחקר המשפט העברי לחקר המשפט הישראלי. מניע משותף לכולם – תרומתו למדינה, לציבור ולחברה. כל אלה העצימו את דמותו כהולך תמים, פועל צדק, דובר מישרים שכל דרכיו משפט.

שמואל לא היה רק חוקר ומורה. הוא נטל על עצמו בשנות כהונתו מגוון משימות אקדמאיות, היה מעורה היטב בחיים האקדמיים וידע לתת עצה טובה והדרכה מועילה לכל הסובבים אותו וזכה מצדם לרחשי תודה והערכה.

שמואל היה ידיד קרוב ונאמן, אנושי, עדין נפש ויועץ חכם. יחד עם מרגלית אשת בריתו וילדיהם היה ביתם פתוח לרווחה לידידים ולכל דורש. מורשתו המחקרית ואורחות חייו הינם מצבה נאותה לזכרו.

יהי זכרו ברוך.

גרעון ליבזון (בשם העורכים)